

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ NAZİRLƏR KABİNETİ

Q Ə R A R

“Azərbaycan dilinin orfoepiya normaları”nın təsdiq edilməsi haqqında

“Azərbaycan Respublikasında dövlət dili haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiq edilməsi barədə” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2003-cü il 2 yanvar tarixli 835 nömrəli Fərmanının 2.4-cü bəndinə əsasən Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti **qərara alır**:

1. “Azərbaycan dilinin orfoepiya normaları” təsdiq edilsin (əlavə olunur).

2. Bu Qərarla dəyişiklik Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2002-ci il 24 avqust tarixli 772 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş “İcra hakimiyyəti orqanlarının normativ hüquqi aktlarının hazırlanması və qəbul edilməsi qaydası haqqında Əsasnamə”nin 2.6-1-ci bəndinə uyğun edilə bilər.

Əli Əsədov
Azərbaycan Respublikasının Baş naziri

Bakı şəhəri, 18 iyun 2021-ci il

№ 175

Azərbaycan dilinin orfoepiya normaları

1. Ümumi müddəalar

1.1. Azərbaycan dilinin orfoepiya normaları “Azərbaycan Respublikasında dövlət dili haqqında” Azərbaycan Respublikasının 2002-ci il 30 sentyabr tarixli 365-IIQ nömrəli Qanununun 13.1-ci maddəsinə uyğun olaraq hazırlanmışdır və müasir Azərbaycan ədəbi dilində işlənən söz və şəkilçilərin, eləcə də ixtisarların düzgün tələffüzü qaydalarını müəyyən edir.

1.2. Müasir Azərbaycan şifahi ədəbi dilində tələffüz qaydaları lüğəvi, qrammatik və qrafik şərait prinsiplərinə görə müəyyən edilir və fonetik prinsip əsas götürülür. Bu prinsiplərə uyğun olaraq, Azərbaycan mənşəli sözlərin böyük əksəriyyəti, eləcə də alınma sözlərin müəyyən hissəsi yazıldığı kimi tələffüz edilir: *badam [badam], çəpər [çəpər], ev [ev], göyərçin [göyərçin], Qarabağ [Qarabağ], oğlan [oğlan], paylaşım [paylaşım], lisey [lisey], reqlament [reqlament], yaxşı [yaxşı]* və s. Alınma sözlərin bir çoxunun tələffüzündə əsasən, tarixi-ənənəvi prinsipə üstünlük verilir. Bəzi alınma sözlər Azərbaycan ədəbi dilinin ahənginə, səciyyəvi fonotaktik və fonoloji xüsusiyyətlərinə uyğun şəkildə tələffüz edilir.

1.3. Danışıqda ədəbi dil normaları sabitləşdikcə, tələffüzlə yazı qaydaları arasındakı fərq azalır.

2. Saitlərin tələffüzü

2.1. Müasir Azərbaycan ədəbi dilində saitlər adi, bəzi hallarda isə qısa və uzun tələffüz olunur.

2.2. Ərəb və fars dillərindən bir çox alınma sözlərdə **a, e, ə, i, ö, u** saitləri uzun tələffüz olunur və bu hala, əsasən aşağıda göstərilən açıq hecalarda rast gəlinir:

2.2.1. ərəb və fars mənşəli bəzi sözlərin **a, u, i** saitləri ilə bitən açıq hecalarında uzanma baş verir: *adil [a:dil], mübariz [müba:riz], hökumət [höku:mət], xəzinə [xəzi:nə], xüsusi [xusu:si], şagird [şa:girt], vəzifə [vəzi:fə]* və s.;

2.2.2. ərəb mənşəli bir çox sözlərdə **e, ə, ö** saitləri mənbə dilin təsirinin nəticəsi olaraq açıq hecada və əsasən, ilk hecada uzun tələffüz olunur: *elan* [e:lan], *etibar* [e:tibar], *əla* [ə:la], *memar* [me:mar], *məna* [mə:na], *mötəbər* [mö:təbər], *təmir* [tə:mir], *tətil* [tə:til], *şölə* [şö:lə] və s.;

2.2.3. ərəb və fars mənşəli sözlərdə **ba-, bi-, la-, na-** ön şəkilçilərində saitlər uzun tələffüz olunur: *baməzə* [ba:məzə], *bitərəf* [bi:tərəf], *laməkan* [la:məkan], *narazı* [na:razı] və s.

2.3. Tərkibində eynicinsli qoşa saitlər olan ərəb mənşəli sözlər bir uzun saitle tələffüz olunur: *bədi* [bədi:], *camaat* [cama:t], *inşaat* [inşa:at], *maarif* [ma:rif], *maaş* [ma:ş], *mətbəə* [mətbə:], *saat* [sa:t], *təbəə* [təbə:], *təəssüf* [tə:ssüf], *təbii* [təbi:] və s.

2.4. Avropa mənşəli sözlərdəki qoşa **o** saiti bir uzun **[o:]** və ya adi **[a]** səsi ilə tələffüz olunur: *kooperativ* [k'aperativ], *koordinasiya* [k'ardinasiya], *zoologiya* [zo:logiya], *zoopark* [zo:park'] və s.

2.5. Müxtəlifcinsli qoşa saitlər aşağıdakı qaydada tələffüz olunur:

2.5.1. **ai, ia, iə, əi, io** yanaşı saitlərinin işləndiyi alınma sözlərin tələffüzü zamanı həmin saitlərin arasına **[y]** səsi artırılır: *ailə* [a:yilə], *dairə* [da:yirə], *vəsait* [vəsa:yit], *dialekt* [diyalek't], *dialoq* [diyalok'], *faciə* [fa:ciyə], *müdafie* [muda:fiyə], *təbiət* [təbiyə], *radio* [radiyo], *stadion* [stadiyon], *zəif* [zəyif] və s.;

2.5.2. **əə** yanaşı saitlərinin işləndiyi sözlərdə **a** səsi uzun tələffüz olunur: *bəraət* [bəra:ət], *itaət* [ita:ət], *qənaət* [qəna:ət] və s.;

2.5.3. **ae, ea, eə, əa, eo, üa, üə, au, ua, ue, uə** yanaşı saitlərinin işləndiyi sözlər yazıldığı kimi və uzanma hadisəsi baş vermədən tələffüz olunur: *aerodrom* [aerodrom], *aeroport* [aeroport], *okean* [okean], *realizm* [realizm], *teatr* [teatr], *fəaliyyət* [fəaliyə], *səadət* [səadət], *teorem* [teorem], *müalicə* [müalicə], *müavin* [müavin], *müəllim* [müəllim], *müəllif* [müəllif], *aktual* [aktual], *aul* [aul], *dua* [dua], *duel* [duel], *manəə* [manəə], *məcmuə* [məcmuə], *mətbuat* [mətbuat], *pauza* [pauza], *Rauf* [Rauf], *taun* [taun], *Zaur* [Zaur] və s.;

Qeyd. Yanaşı **üa, üə** saitlərində **ü** səsi qısa tələffüz olunur.

2.5.4. saitle bitən sözün açıq saitle başlayan sözlə birləşməsi nəticəsində yaranmış mürəkkəb sözlərin tələffüzündə birinci sözün son saiti düşür: *bacıoğlu* [bacəoğlu], *bibioğlu* [bibəoğlu], *əliaçıq* [əlaçix], *Əliağa* [Əlağa], *xalaoğlu* [xaləoğlu] və s.

2.6. Rus və Avropa dillərindən alınmış sözlərdə vurğusuz hecalardakı **o** saiti vurğulu hecadan əvvəl **[a]** səsi ilə tələffüz olunur: *fontan* [fantan], *laboratoriya* [labaratoriya], *Moskva* [Mask'va], *Odessa* [Adessa], *samovar* [samavar] və s. *Oktyabr* və *noyabr* sözləri yazıldığı kimi deyilir.

2.7. Tərkibində **ov**, **öv** hərf birləşmələri olan sözlərdə səs düşümü hadisəsi baş vermir, fonetik prinsipə uyğun olaraq sözlər yazıldığı kimi tələffüz edilir: *cövher* [cövher], *çovğun* [çovğun], *dovğa* [dovğa], *dövlət* [dövlət], *mövqe* [mövqe], *mövsüm* [mövsüm], *novlu* [novlu], *novruz* [novruz], *növbə* [növbə], *şövkət* [şövkət], *şövq* [şövq], *tövbə* [tövbə] və s.

3. Samitlərin tələffüzü

3.1. Müasir Azərbaycan ədəbi dilində kar samitlər cingiltili, cingiltili samitlər isə kar tələffüz oluna bilir.

3.2. Söz ortasında eynicinsli qoşa kar samitin (**kk**, **pp**, **tt**) və ya müxtəlifcinsli iki kar samitin (**st**, **xt**, **sk**, **tk** və s.) ikincisi cingiltili tələffüz olunur: *səkkiz* [səkgiz], *təşəkkür* [təşəkgür], *guppultu* [gupbultu], *hoppanmaq* [hopbammax], *əlbəttə* [əlbətdə], *xəttat* [xətdat], *taxta* [taxda], *tüstü* [tüsdü], *usta* [usda], *kəskin* [kəsgin], *ötkəm* [ötgəm] və s.

3.3. Söz ortasında **qq** cingiltili samitinin birincisi kar tələffüz olunur: *diqqət* [dik'qət], *müvəqqəti* [müvək'qəti], *saqqal* [sak'qal], *toqqa* [tok'qa] və s.

3.4. Söz ortasında eynicinsli digər qoşa cingiltili (**bb**, **cc**, **dd**, **ll**, **mm**, **nn**, **rr**, **vv**, **yy**, **zz**) və qoşa kar (**ff**, **hh**, **ss**, **şş**) samitlər yazıldığı kimi tələffüz olunur: *addım* [addım], *amma* [amma], *bənnə* [bənnə], *dəbbə* [dəbbə], *güllə* [güllə], *qəyyum* [qəyyum], *qüllə* [qüllə], *qüvvə* [qüvvə], *ləzzət* [ləzzət], *məşşan* [məşşan], *məhəccər* [məhəccər], *mürəbbə* [mürəbbə], *rəssam* [rəssam], *səhhət* [səhhət], *səyyar* [səyyar], *şəffaf* [şəffaf], *terror* [terror] və s.

3.5. Söz ortasında **kk** ilə yazılan rus və Avropa mənşəli sözlər bir [**k'**] ilə tələffüz olunur: *akkordeon* [ak'ardeon], *akkreditasiya* [ak'reditasiya], *akkumulyator* [ak'umulyator] və s.

3.6. Ərəb mənşəli sözlərdə **-iyyat**, **-iyyət**, **-iyyə** şəkilçilərindəki **yy** samitləri [**y**] kimi tələffüz olunur: *cəmiyyət* [cəmiyət], *davamiyyət* [davamiyət], *ədəbiyyat* [ədəbiyat], *fərziyyə* [fərziyə], *nəzəriyyə* [nəzəriyə], *riyaziyyat* [riyaziyat] və s.

3.7. Söz ortasında yanaşı gələn müxtəlifcinsli kar samitlərin ikincisi əsasən, cingiltili tələffüz olunur: *axtarış* [axdarış], *asfalt* [asvalt], *bəxtiyar* [bəxdiyar], *böhtan* [böhdan], *dəftər* [dəfdər], *dəstə* [dəsdə], *kəşfiyyat* [kəşviyat], *məftil* [məfdil], *məxfi* [məxvi], *müştəri* [müşdəri], *püstə* [püsdə], *saxta* [saxda], *şaftalı* [şafdalı], *taxta* [taxda], *təşkil* [təşgil] və s.

Qeyd. Kar samitlə bitən sözlərə qoşulan fars mənşəli **-kar**, **-keş**, **-paz** şəkilçiləri fars dilindəki leksik mənasını saxladığı üçün (kar "iş", keş

“çəkən”, paz “bişirən”) yazıldığı kimi tələffüz olunur: *sənətkar* [sənətkar], *zəhmətkeş* [zəhmətkeş], *aşpaz* [aşpaz] və s.

3.8. Söz ortasında **b**, **m** samitlərindən əvvəl gələn **n** hərfi [**m**] kimi tələffüz olunur: *dinməz* [dimməz], *günbəz* [gümbəz], *sönməz* [sömməz], *sünbül* [sümbül], *şənbə* [şəmbə], *zanbaq* [zambax] və s.

3.9. Sonu müxtəlifciqlik **ft**, **xt**, **st**, **şt** samitləri ilə bitən sözlərin tələffüzündə aşağıdakı qaydalar gözlənilir:

3.9.1. belə sözlərdən sonra samitlə başlayan şəkilçi və ya söz işləndikdə, **t** hərfi tələffüz olunmur: *behiştdən* [behişdən], *behişt müjdəsi* [behiş müjdəsi], *xoşbəxtsən* [xoşbəxsən], *xoşbəxt tale* [xoşbəxt tale], *neftdən* [nefdən], *neft quyusu* [neft quyusu], *turist bazası* [turis bazası], *turistlər* [turisdər] və s.;

3.9.2. belə sözlərdən sonra saitlə başlayan şəkilçi və ya söz işləndikdə, **t** hərfi [**d**] kimi tələffüz olunur: *behiştin* [behişdin], *behişt arzusu* [behişd arzusu], *xoşbəxtin* [xoşbəxdin], *xoşbəxt adam* [xoşbəxt adam], *neftin* [nefdin], *neft axını* [neft axını], *turistin* [turisdin], *turist avtobusu* [turisd avtobusu] və s.

3.10. Çoxhecalı, habelə bəzi təkhecalı sözlərin sonunda işlənən cingiltili **b**, **c**, **d**, **g** samitləri aşağıdakı kimi tələffüz olunur:

3.10.1. bu samitlərlə bitən sözlər ayrılıqda işləndikdə, sondakı samit karlaşır: *ağac* [ağaç], *cəld* [cəlt], *corab* [corap], *dinc* [dinç], *fənd* [fənt], *genc* [gənç], *ismaric* [ismariç], *kənd* [kənt], *qanad* [qanat], *qəlb* [qəlp], *rəng* [rənk], *tüfəng* [tüfənk] və s.;

3.10.2. belə sözlərdən sonra samitlə başlayan şəkilçi və ya söz işləndikdə də son samit kar tələffüz olunur: *ağacdən* [ağaçdən], *ağac budağı* [ağaç budağı], *corablar* [coraplar], *corab toxuyur* [corap toxuyur], *qanadsız* [qanatsız], *qanad çalmaq* [qanat çalmaq], *tüfəngli* [tüfənkli], *tüfəng qundağı* [tüfənk qundağı] və s.;

3.10.3. belə sözlərdən sonra saitlə başlayan şəkilçi və ya söz işləndikdə, son samit yazıldığı kimi cingiltili tələffüz olunur: *ağacın* [ağacın], *ağac altı* [ağac altı], *corabın* [corabın], *corab ilməsi* [corab ilməsi], *qanadın* [qanadın], *qanad açmaq* [qanad açmaq], *tüfəngin* [tüfəngin], *tüfəng almaq* [tüfəng almaq] və s.

Qeyd. Sait+samit, samit+sait+samit modeli olan təkhecalı sözlərdə sondakı b, c, d, g samitləri cingiltili tələffüz olunur: ac [ac], **ad** [ad], **dad** [dad], **qab** [qab], **od** [od], **sac** [sac], **ud** [ud], **yad** [yad] və s.

3.11. Qapalı hecalardakı **q** samiti aşağıdakı qaydada tələffüz olunur:

3.11.1. Azərbaycan mənşəli çoxhecalı sözlərin sonundakı **q** samiti [**x**] kimi tələffüz olunur: *balıq* [balıx], *bucaq* [bucax], *buruq* [burux], *qonaq* [qonax], *otaq* [otax], *yanacaq* [yanacax] və s.;

3.11.2. belə sözlərdən sonra samitlə başlayan şəkilçi və ya söz işləndikdə, **q** samiti [**x**] kimi tələffüz olunur: *qonaqsan [qonaxsan], qonaq sözü [qonax sözü], qonaqsevən [qonaxsevən], qonaq-qara [qonax-qara]* və s.;

3.11.3. belə sözlərdən sonra saitlə başlayan şəkilçi işləndikdə, **q** samiti yazıda olduğu kimi, tələffüzdə də **ğ** səsinə keçir: *otağa [otağa], balığın [balığın], yanacağa [yanacağa], yarpağı [yarpağı]* və s.;

3.11.4. belə sözlərdən sonra saitlə başlayan söz işləndikdə (həm mürəkkəb sözlərdə, həm də söz birləşmələrində), **q** samiti [**ğ**] kimi tələffüz olunur: *bulaqotu [bulağotu], dodaqaltı [dodağaltı], uşaq oyuncağı [uşaq oyuncağı], qonaq evi [qonağ evi]* və s.;

3.11.5. ərəb mənşəli alınma sözlərdə söz ortasında kar samitdən əvvəl işlənən **q** samiti [**k**] kimi tələffüz olunur: *iqtisad [ik'tisat], nöqsan [nök'san], nöqtə [nök'tə], məqsəd [mək'sət], rəqs [rək's], təqsir [tək'sir]* və s.;

3.11.6. alınma sözlərin sonundakı **q** samiti [**k**] kimi tələffüz olunur: *filoloq [filolok'], haqq [hak'], müttəfiq [mütdəfik'], nifaq [nifak'], şəfəq [şəfək'], şərq [şərk']* və s.;

3.11.7. **q** hərfi ilə bitən alınma sözlərdən sonra samitlə başlayan şəkilçi və ya söz işləndikdə, **q** samiti [**k**] kimi tələffüz olunur: *üfüqdən [üfük'dən], üfük xətti [üfük' xətdi], şərqşünas [şərk'shünas], şərq qütbü [şərk' qütbü], haqdan [hak'dan], haqq söz [hak' söz], nahaqdan [nahak'dan], nahaq danışıq [nahak' danışıx]* və s.;

3.11.8. **q** hərfi ilə bitən alınma sözlərdən sonra saitlə başlayan şəkilçi və ya söz işləndikdə, **q** samiti yazıldığı kimi tələffüz olunur: *təzyiqi [təzyiqi], təzyiq artdıqca [təzyiq artdıxca], üfüqə [üfüqə], üfük arxasında [üfük arxasında]* və s.

3.12. **K** hərfi ilə bitən sözlər aşağıdakı qaydada tələffüz olunur:

3.12.1. Azərbaycan mənşəli çoxhecalı sözlərin sonundakı **k** hərfi cingiltili **y** samitinin kar qarşılığı olan [**x**] kimi tələffüz olunur: *bələk [bələx'], çiçək [çiçəx'], çiyələk [çiyələx'], dilək [diləx'], dirrik [dirrix'], ərik [ərix'], körük [körüx']* və s.;

Qeyd. Azərbaycan əlifbasında [**x**] səsinə ifadə edən ayrıca hərf olmadığı üçün həmin səs şərti olaraq **y** samitinin kar qarşılığı kimi qəbul edilmişdir.

3.12.2. bu qəbildən olan sözlərdən sonra samitlə başlayan şəkilçi və ya söz işləndikdə də **k** samiti [**x**] kimi tələffüz olunur: *çiçəklər [çiçəx'lər], çiçək dərdim [çiçəx' dərdim], diləksiz [diləx'siz], dilək tutmaq [diləx' tutmax], ərikdən [ərix'dən], ərik müəbbəsi [ərix' müəbbəsi], körükdə [körüx'də], körük basmaq [körüx' basmax]* və s.;

3.12.3. belə sözlərdən sonra saitlə başlayan şəkilçi işləndikdə, **k** samiti yazıda olduğu kimi tələffüzdə də **[y]** səsinə keçir: *çiçəyin* [çiçəyin], *diləyimiz* [diləyimiz], *əriyə* [əriyə], *körüyü* [körüyü] və s.;

3.12.4. belə sözlərdən sonra saitlə başlayan söz işləndikdə, **k** samiti **[y]** kimi tələffüz olunur: *çiçək ətri* [çiçəy ətri], *döşəküzü* [döşəyüzü], *ərik ağacı* [əriy ağacı], *kəklıkotu* [kəklıyotu] və s.;

3.12.5. Azərbaycan mənşəli təkhecalı sözlərin sonundakı **k** samiti **[k]** kimi tələffüz olunur: *bərk* [bərk], *börk* [börk], *görk* [görk], *tək* [tək], *tük* [tük], *türk* [türk] və s. Belə sözlərdən sonra saitlə və ya samitlə başlayan şəkilçi və ya söz işləndikdə də **k** samiti **[k]** kimi tələffüz olunur: *bərk odun* [bərk odun], *börkdə* [börkdə], *görk üçün* [görk üçün], *türkün* [türkün], *türklər* [türklər], *türk dövlətləri* [türk dövlətləri], *türk ordusu* [türk ordusu] və s.;

3.12.6. ərəb və fars mənşəli təkhecalı və çoxhecalı sözlərin sonundakı **k** samiti **[k]** kimi tələffüz olunur: *çirk* [çirk], *əmlak* [əmlak], *ıdrak* [ıdrak], *mübarək* [müba:rək], *şərik* [şərik], *tədarük* [tədarük], *tərk* [tərk] və s. Belə sözlərdən sonra saitlə və ya samitlə başlayan şəkilçi və ya söz işləndikdə də **k** samiti **[k]** kimi tələffüz olunur: *çirkli* [çirkli], *şərikli çörək* [şərikli çörək'], *tərk etmək* [tərk etməx'], *əmlakdan* [əmlakdan], *əmlakımız* [əmlakımız], *əmlak ortağı* [əmlak ortağı], *əmlak toxunulmazlığı* [əmlak toxunulmazlığı] və s.

3.13. Rus və Avropa mənşəli iki və daha çox hecalı sözlərdə **k** hərfi özündən sonra incə sait gəldikdə **[k]** kimi (*anket*, *buket*, *okean* və s.), qalın sait və samit gəldikdə isə **[kʲ]** kimi tələffüz olunur: *ekran* [ek'ran], *koronavirus* [k'aronavirus], *aktual* [ak'tual] və s.

Qeyd. Rus və Avropa mənşəli təkhecalı sözlərin sonundakı **k** samiti **[kʲ]** kimi tələffüz olunur: *bank* [bankʲ], *fakt* [fak'tʲ], *feyk* [feykʲ], *tank* [tankʲ] və s.

4. Şəkilçilərin tələffüzü

4.1. Üçüncü şəxsin təkini bildirən **-dir⁴** xəbərlilik şəkilçisi **[-dɪ⁴]** kimi tələffüz olunur: *ağıllıdır* [ağıllıdı], *doludur* [doludu], *gözəldir* [gözəldi], *gözələlidir* [gözədələldi], *istəyəsidir* [isdıyəsıdı], *səfərdədir* [səfərdədi], *üstünlükdür* [üstünnüx'dü], *yaxınlıqdadır* [yaxınnıxdadı], *yaxşıdır* [yaxşıdı] və s.

4.2. İkinci şəxsin cəmini bildirən **-sınız⁴** xəbərlilik şəkilçisi **[-sɪz⁴]** kimi tələffüz olunur: *bacısınız* [bacısız], *böyüksünüz* [böyüx'süz], *gəlirsiniz* [gəlirsiz], *gözəlsiniz* [gözəlsiz], *qohumsunuz* [qohumsuz], *qorxursunuz* [qorxursuz], *ölçürsünüz* [ölçürsüz] və s.

4.3. Zərf düzəldən **-la²** şəkilçisi, həmçinin **ilə** bağlayıcısı və qoşmasınınin şəkilçiləşmiş **-la²** forması **[-nan²]** şəklində vurğusuz tələffüz olunur: *atamla anam* [atamnan anam], *bacımla* [bacımnan], *cəsərlə* [cəsa:rətnən], *qələmlə* [qələmnən], *namusla* [namusnan], *sürətlə* [sürətnən], *telefonla* [telefonnan] və s.

Qeyd. **İlə** bağlayıcısı və qoşması saitle bitən sözlərə qoşulduqda, **[-ynan]**, **[-ynən]** kimi tələffüz olunur: *atası ilə* [atasıynan], *dostu ilə* [dostuynan], *gözü ilə* [gözüynən], *nənəsi ilə* [nənəsiynən babası] və s.

4.4. **-dan²** çıxışlıq hal şəkilçisi **m, n** hərfliəri ilə bitən sözlərə qoşulduqda, **[-nan²]** kimi tələffüz olunur: *adamdan* [adamnan], *bədəndən* [bədənnən], *gözümdən* [gözümnən], *meydandan* [meydannan] və s.

4.5. **A, ə** saitleəri ilə bitən çoxhecalı sözlərə **y** bitişdirici samiti ilə başlayan qrammatik şəkilçilər (**-ya², -yır⁴, -yar², -yan², -yacaq², -yası², -yaraq², -yarkən², -yib⁴, -yınca⁴** və s.) qoşulduqda, bu saitleər özündən əvvəlki hecaya uyğun qapalı saitle **[i], [i], [u], [ü]** tələffüz olunur: *almayacaq* [almıyacax], *anaya* [anıya], *bağlayır* [bağlıyır], *başlayır* [başdıyar], *dəvəyə* [dəviyə], *gözləyəsidir* [gözdüyəsidi], *kölgəyə* [kölgüyə], *oxşayan* [oxşuyan], *oynayınca* [oynuyunca], *söyləyən* [söylüyən] və s.

4.6. **L** samiti ilə başlayan bəzi şəkilçilər **d, n, r, s, ş, t, z** samitləri ilə bitən sözlərə qoşulduqda, şəkilçinin ilk samiti assimilyasiyaya uğrayaraq fərqli tələffüz olunur:

4.6.1. **-lı⁴** şəkilçisi **[-dl⁴], [-rl⁴], [-nl⁴]** kimi tələffüz olunur: *atlı* [atdl], *canlı* [cannlı], *dəyərli* [dəyərrli], *duzlu* [duzdu], *qanadlı* [qanatdl], *qanlı* [qannlı], *qarlı* [qarrlı], *səsli* [səsdli], *söyüdü* [söyütdü], *sözlü* [sözdü] və s.;

4.6.2. **-lıq⁴** şəkilçisi **[-dlıq⁴], [-rlıq⁴], [-nlıq⁴]** kimi tələffüz olunur: *birlik* [birrix], *daşlıq* [daşdıx], *qaranlıq* [qarannıx], *memarlıq* [me:marrıx], *pərtlik* [pərtıx], *sərtlik* [sərtıx], *uzunluq* [uzunnux], *yazlıq* [yazdıx] və s.;

4.6.3. **-la²** şəkilçisi **[-da²], [-ra²], [-na²]** kimi tələffüz olunur: *banlamaq* [bannamax], *dərmanlamaq* [dərmannamax], *düynləmək* [düynnəmex], *hazırlamaq* [hazırramax], *təmizləmək* [təmizdəmex] və s.;

4.6.4. **-lan²** şəkilçisi **[-dan²], [-nan²], [-ran²]** kimi tələffüz olunur: *alqışlanmaq* [alqışdammax], *canlanmaq* [cannamax], *cəsərlənmək* [cəsa:rətdəmmex], *tumarkanmaq* [tumarramax], *zəhərlənmək* [zəhərrəmmex] və s.;

4.6.5. **-laş²** şəkilçisi **[-daş²], [-raş²], [-naş²]** kimi tələffüz olunur: *cavanlaşmaq* [cavannaşmax], *dərdləşmək* [dərddəşmex], *fikirləşmək* [fikirrəşmex], *qatarlaşmaq* [qatarraşmax] və s.;

4.6.6. **-lar²** şəkilçisi [**-dar²**], [**-rar²**], [**-nar²**] kimi tələffüz olunur: *alətlər* [a:lətdər], *atlar* [atdar], *buludlar* [bulutdar], *dənizlər* [dənidər], *əsgərlər* [əsgərrər], *qızlar* [qızdar], *misilər* [misər], *narlar* [narrar], *oğlanlar* [oğlannar], *sərhədlər* [sərhətdər], *səslər* [səsdər] və s.;

4.6.7. **-laq** şəkilçisi [**dax**] kimi tələffüz olunur: *duzlaq* [duzdax], *qışlaq* [qışdax], *otlaq* [otdax] və s.

4.7. Feildən isim və ya sifət düzəldən **-ki**, **-kü**; **-kin**, **-kün**; **-kən** şəkilçiləri kar samitlə bitən sözlərə qoşulduqda, şəkilçidəki **k** samiti [**g**] kimi tələffüz olunur: *döyüşkən* [döyüşgən], *itkin* [itgin], *kəskin* [kəsgin], *küskün* [küsгүйn], *səpki* [səpgi], *sürüşkən* [sürüşgən], *sürtkü* [sürtgü] və s.

4.8. **Q** samiti ilə bitən şəkilçilər (**-ıq**, **-uq**; **-aq**, **-q**; **-lıq**, **-luq**; **-laq**; **-caq**; **-cıq**; **-araq**; **-acaq**; **-anaq** və s.) söz sonunda və ya samitlə başlayan digər şəkilçidən əvvəl işləndikdə, [**x**] kimi tələffüz olunur: *bolluq* [bollux], *bozaraq* [bozarax], *daraq* [darax], *dayanacaq* [dayanacax], *oyuncaq* [oyuncax], *saçaq* [saçax], *tozanaq* [tozanax], *yaylaq* [yaylax] və s.

4.9. **K** samiti ilə bitən şəkilçilər (**-ik**, **-ük**; **-ək**, **-k**; **-lik**, **-lük**; **-lək**; **-cək**; **-cük**; **-ərək**; **-əcək**; **-ənək** və s.) söz sonunda və samitlə başlayan digər şəkilçidən əvvəl işləndikdə, [**x'**] kimi tələffüz olunur: *bəzək* [bəzəx'], *biçənək* [biçənəx'], *döşək* [döşəx'], *evcik* [evcix'], *əlcək* [əlcəx'], *əzik* [əzix'], *gələcək* [gələcəx'], *gəlincik* [gəlincix'], *işlək* [işdəx'], *sönərək* [sönərəx'], *sönük* [sönüx'], *şənlik* [şənnix'], *üzlük* [üzdüx'], *yelləncək* [yelləncəx'] və s.

4.10. **M** və **n** samitləri ilə bitən sözlərdən sonra işlənən **-dar²** çıxışıqlıq hal şəkilçisi [**-nan²**] şəklində tələffüz olunur: *qardaşımdan* [qardaşımnan], *məndən* [mənnən], *oğlandan* [oğlannan], *ondan* [onnan], *sözümdən* [sözümnən], *üzümdən* [üzümnən], *vətəndən* [vətənnən] və s.

4.11. **C** samiti ilə bitən **-inc⁴**; **-qac²**, **-ğac²**; **-c** və s. şəkilçilər söz sonunda və samitlə başlayan digər şəkilçidən əvvəl işləndikdə, [**ç**] kimi tələffüz olunur: *gülünc* [gülünç], *inanc* [inanç], *qazanc* [qazanç], *sayğac* [sayğaç], *sevinc* [sevinq], *süzgəc* [süzgəç], *tıxac* [tıxaç], *tutqac* [tutqaç] və s.

4.12. Qoşa kar samitlə bitən təkhecalı sözlərdən (**həkk**, **şəkk**, **xətt** və s.) sonra saitlə başlayan şəkilçi və ya söz işləndikdə, qoşa kar samitin ikincisi cingiltili tələffüz olunur: *şəkk* [şəkgin], *şəkk etmək* [şəkg etməx'], *həkk olunmaq* [həkg olummax], *xətt* [xətdin], *xəttat* [xətdat], *xətt üstündə* [xətd üstündə] və s.

4.13. Müxtəlifcinsli samitlərlə bitən **elm**, **fəhm**, **həcm**, **hökm**, **rəhm**, **rəsm**, **sehr**, **səhm**, **sədr**, **üzr**, **üzv**, **zəhm**, **zülm** kimi ərəb mənşəli təkhecalı sözlərə samitlə başlayan şəkilçi qoşulduqda, tələffüz

zamanı söz kökündəki samitlər arasına qapalı sait əlavə edilir: *elmi* [elimli], *hökmdar* [hökümdar], *hökmsüz* [hökümsüz], *rəhmli* [rəhimli], *sehrli* [sehirri], *sədrlik* [sədirrix'], *səhmdar* [səhimdar], *üzrsüz* [üzürsüz], *üzvlük* [üzüvlük'], *zəhmli* [zəhimli] və s.

4.14. **idi, imiş** hissəcikləri saitlə bitən sözlərə qoşulduqda, **[-ydi], [-ydi], [-ymiş], [-ymiş]** şəklində tələffüz olunur: *dərməli idi* [dərməliyidi], *dərməli imiş* [dərməliymiş], *qazası idi* [qazasıydi], *qazası imiş* [qazasıymiş] və s.

4.15. **-stan (-istan, -istan, -ustan, -üstan)** şəkilçilərindəki **t** kar samiti **[d]** kimi tələffüz olunur: *Ərəbistan* [Ərəbisdan], *gülüstan* [gülüsdan], *Qazaxıstan* [Qazaxısdan], *Monqolustan* [Monqolusdan], *Türküstan* [Türküsdan] və s.

4.16. **-dıqda, -dikdə, -duqda, -dükdə; -dıqca, -dikcə, -duqca, -dükcə; -araq, -ərək** şəkilçilərindəki **q** hərfi **[x]** kimi, **k** hərfi isə **[x']** kimi tələffüz olunur: *dincəldikcə* [dincəldix'cə], *gəldikdə* [gəldix'də], *qalaraq* [qalarax], *gördükcə* [gördüx'cə], *oxuduqca* [oxuduxca], *öyrənərək* [öyrənərx'] və s.

5. İxtisarlarda və qısaltmalarda tələffüzü

5.1. İxtisarlarda onları təşkil edən hərflərin sayından, sait və samit hərflərin yerləşməsindən, yalnız samit və ya sait hərflər əsasında formalaşmasından asılı olaraq aşağıdakı kimi tələffüz olunur:

5.1.1. ixtisarlarda yalnız sait və ya samit hərflərdən ibarət olduqda, onlar hərflərin əlifbadakı adlarına uyğun tələffüz olunur: *Elmlər Akademiyası – EA* [E-A], *Dövlət Təhlükəsizliyi Xidməti – DTX* [De-Te-Xe], *Bakı Şəhər Təcili Təxirəsalınmaz Tibbi Yardım Stansiyası – BŞTTTTYS* [Be-Şe-Te-Te-Te-Ye-Se] və s.;

5.1.2. sait və samit hərflərdən ibarət olan ixtisarlarda sait hərflərin yerləşməsindən asılı olaraq aşağıdakı kimi tələffüz olunur:

1. ixtisardakı birinci hərf sait, ondan sonra gələn bütün hərflər samit olduqda, hərflər əlifbadakı adlarına uyğun tələffüz olunur: *Avropa Şurası – AŞ* [A-Şe], *Amerika Birləşmiş Ştatları – ABŞ* [A-Be-Şe], *Ümumdünya Demokratik Gənclər Federasiyası – ÜDDGF* [Ü-De-De-Ge-Fe] və s.;

2. sait hərf ixtisarın ortasında və ya sonunda olduqda, ondan əvvəl və ya sonra gələn samit hərflər yazı qaydasına uyğun tələffüz olunur: *Yeni Azərbaycan Partiyası – YAP*, *Bütöv Azərbaycan Birliyi – BAB*, *Dünya Azərbaycanlıları Konqresi – DAK*, *Xəzər Dəniz Gəmiçiliyi Texniki İstehsalat Birliyi – XDGTİB* [Xe-De-Ge-TİB], *Könüllü Hərbi*

Vətənpərvərlik Texniki İdman Cəmiyyəti – KHVTİC [Ke-He-Ve-TİC] və s.;

3. tərkibində iki və daha artıq sait hərf olan ixtisarlar əsasən, heca tələffüzü ilə deyilir: *NATO [NA-TO], ATƏT [A-TƏT], AMEA [A-ME-A], Kama avtomobil zavodu – KAMAZ [KA-MAZ]* və s.;

5.1.3. tərkibində *L, M, N, R* hərfləri olan ixtisarlarda, həmin hərflərdən əvvəl gələn digər samit hərfin adındakı sait səs nisbətən uzun tələffüz olunur: *Birləşmiş Millətlər Təşkilatı – BMT [Be:M-Te], AFR [A-Fe:R], Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi – ƏƏSMN [Ə-Ə-Se:M-eN], Bakı Şəhər Memarlıq və Şəhərsalma Baş İdarəsi – BŞMŞBİ [Be-Şe:M-Şe-Bİ]* və s.

5.2. Bəzi qısaltmalar yazıldığı kimi tələffüz olunur: *Azərneşr [Azərneşr], Azneft [Azneft]* və s.

6. Vurğunun tələffüzü

6.1. Azərbaycan dilində vurğu əsasən, sözün son hecasına düşür. Bu, keçici sabit vurğudur: *kitab – kitablar – kitablarım – kitablarımdan, gözə'1 – gözəllə'ş – gözəlləşdi'r – gözəlləşdiri'1 – gözəlləşdiriləcə'k* və s.

6.2. Rus və Avropa mənşəli sözlərdə vurğu əsasən, mənbə dilə uyğun olaraq işlədilir: *angi'na, apelyasiya, arxitektör, fəktor, fantaziya, kuri'kulum, qaleriya, qəlstuk, li'der, löbbi, lokál* və s.

Qeyd. Azərbaycan dilində dəyişikliyə məruz qalan rus və Avropa mənşəli sözlərdə vurğu sonda işlənir: *aptéka – apték, qazéta – qəzét, proqramma – proqram* və s.

6.3. Tələffüz zamanı vurğusu dəyişməklə mənası dəyişən sözlər nəzərə alınır: *akadémik* (isim) – *akademi'k* (sifət), *antibiotik* (isim) – *antibioti'k* (sifət), *eléktirik* (isim, kim?) – *elektri'k* (isim, nə?), *klássik* (isim) – *klassi'k* (sifət), *xü'lasə* (modal söz) – *xülasə'* (isim), *mü'tləq* (zərf) – *mütlə'q* (sifət), *nə'hayət* (modal söz) – *nəhayət'* (isim), *ritórik* (isim) – *ritori'k* (sifət), *qaça'raq* (feili bağlama) – *qaçaraq'* (zərf), *çapararaq* (feili bağlama) – *çapararaq'* (zərf) və s.

6.4. Bəzi son şəkilçilər vurğusuz tələffüz olunur:

6.4.1. isim düzəldən **-gil, -ov (-ova), -yev (-yeva)** şəkilçiləri vurğusuz tələffüz olunur: *qardaşimgil, əmi'mgil; Ağáyev, Sultánov* və s.;

6.4.2. zərf düzəldən **-la² [-nan²], -ca², -casına², -ən** şəkilçiləri vurğusuz tələffüz olunur: *inádla, qəhrəmanlıqla, cəsarə'tlə, ingili'scə, tü'rkçə, yáşca, xai'ncəsinə, namə'rdcəsinə, qəhrəmancasına, insáfən, qə'flətən, dáxilən* və s.;

6.4.3. xəbərlük (şəxs) şəkilçiləri vurğusuz tələffüz olunur:

1. 1-ci şəxs **-am² (-yam²)**, **-iq⁴ (-yiq⁴)**: azádam, azádiq, oxumalıyam, oxumalıyiq və s.;

2. 2-ci şəxs **-san², -sınız⁴, -in⁴**: azádsan, azádsınız, oxumalısınız, oxúyun və s.;

3. 3-cü şəxs **-dır⁴, -dirlər⁴, -lər²**: azáddır, azáddırlar, oxumalıdır, oxumalıdırlar, oxuyúrlar və s.;

Qeyd. Feilin şərt şəkli, xəbər şəklinin şühudi keçmiş zamanı şəxsə görə təsriflənərkən şəxs sonluqları vurğulu tələffüz olunur (oxusanız, oxusalár, oxudunuz, oxudulár və s.), əmr şəkli şəxsə görə dəyişərkən 1-ci və 3-cü şəxslərdə şəxs sonluğu vurğulu tələffüz olunur (oxuyúm, oxusún, oxuyáq, oxusunlár və s.).

6.4.4. feil şəkillərinin hekayəti **idi (-dı⁴)**, rəvayəti **imiş (-mı⁴)**, şərti **isə (-sa²)** şəkilçi kimi sözə bitişik yazıldıqda vurğu qəbul etmir: oxuyacáqdı, oxuyacáqmı⁴, oxuyacaqsa və s.;

Qeyd. Müasir Azərbaycan dilində **-arkən², -mişkən⁴** feili bağlama şəkilçisinin formalaşmasında iştirak edən **-kən (-ikən)** hissəciyi vurğusuz tələffüz olunur: oxuyárkən, oxumúşkən, deyé'rkən, demi'şkən və s.

6.4.5. **-ma², -mə², -m** inkar şəkilçisi vurğusuz tələffüz olunur: oxúmadı, bi'lmədi; oxúmayacaq, bi'lməyəcək, oxúmur, bi'lmir və s.;

Qeyd. Xəbər şəklinin indiki zamanından fərqli olaraq, qeyri-qəti gələcək zamanda inkar şəkilçisi **(-m)** işlənmiş heca vurğulu tələffüz olunur: oxumáram, bilmə'rəm; oxumázsan, bilmə'zsən və s.

6.4.6. **ilə** bağlayıcısının və qoşmasının şəkilçiləşmiş **-la² [-nan²]** forması, **-mı⁴** sual ədati vurğusuz tələffüz olunur: torpağım⁴la, ölkə'mlə, atám⁴la anám; oxudúnmu, bildi'nmi; oxuyúrmu, bili'rimi və s.

6.5. Sözdən xitab kimi istifadə olunduqda vurğu əvvəlki hecalara keçə bilər: Azərbaycán – Azə'rbaycan, Vətə'n – Və'tən və s.